

SZ^EMOT

JĘZYK HEBRAJSKI BIBLIJNY
DLA POCZĄTKUJĄCYCH

Zeszyt 2

MARCIN MAJEWSKI

Kraków, UPJP II 2011

Copyright © by Marcin Majewski

Spis treści

Wprowadzenie

Lekcja 6 Proste zdania

- Ćwiczenia

Lekcja 7 Rodzajnik

- Ćwiczenia

Lekcja 8 Przyimki בְּ בָּ לְ

- Ćwiczenia

Lekcja 9 Zaimki osobowe

- Ćwiczenia

Lekcja 10 Zaimki wskazujące

- Ćwiczenia

Lekcja 11 Rzeczownik i przymiotnik (cz. 1)

- Ćwiczenia

Lekcja 12 Imiesłów czynny (cz. 1)

- Ćwiczenia

Lekcja 13 Zaimek, przymiotnik i imiesłów w zdaniu

- Ćwiczenia

Lekcja 14 Spójnik וְ i przyimek מִן

- Ćwiczenia

Lekcja 15 Podstawowy układ zdania (cz. 1, cz. 2)

- Ćwiczenia

Lekcja 16 Status constructus

- Ćwiczenia

Lekcja 17 *Perfectum* czasowników regularnych oraz *być, robić, dać*

- Ćwiczenia

Test ze słówek i Test gramatyczny

Apendyks – Co to jest masora?

Odpowiedzi

Wprowadzenie do cz. II

Zeszyt pierwszy był wstępem do nauki języka hebrajskiego. Zawierał najważniejsze informacje o pisowni i czytaniu hebrajskiego tekstu Biblii, niezbędne do dalszej pracy nad nim. Zeszyt II już bezpośrednio wprowadzi nas w przebogate obszary hebrajskiego biblijnego. Zawiera bowiem wprowadzenie do podstawowych zagadnień gramatyki hebrajskiej oraz do tłumaczenia prostych tekstów biblijnych.

Gramatyka ma dwa najważniejsze działy: *morfologię* i *składnię*. Morfologia zajmuje się budową pojedynczych wyrazów (np. odmianą rzeczownika czy czasownika), a składnia zajmuje się budową całego zdania (zależnościami między wyrazami). Aby jak najszybciej opanować wiedzę z zakresu tłumaczenia tekstów biblijnych będziemy uzupełniać wiadomości z morfologii wiadomościami ze składni. W klasycznych gramatykach materiał ten jest podzielony: najpierw dział morfologii, potem dział składni. Jednak takie „uporządkowanie” prowadzi do tego, że niektóre najważniejsze i podstawowe informacje o zdaniach hebrajskich student poznaje dopiero po przebrnięciu przez potężny materiał morfologii. A więc ucząc się „systematycznie”, przez długi czas nie może dojść do znaczących efektów swej nauki. Studiując natomiast łącznie elementy morfologii i składni, efekty te pojawiają się bardzo szybko (już na pierwszej lekcji tłumaczymy proste zdania biblijne).

Także „nie systematycznie”, potraktujemy czasowniki hebrajskie. Systematyczny wykład gramatyki hebrajskiej porusza się od czasowników regularnych, poprzez wszystkie formy i tryby tych czasowników, następnie poprzez czasowniki ze spółgłoskami gardłowymi, aż do czasowników nieregularnych, które idą na samym końcu. Niestety większość bardzo często używanych czasowników biblijnych jest właśnie nieregularna (jak *być*, *robić*, *mówić*, *dawać* itp.). W związku z tym odmiana tych czasowników zostanie wprowadzona jako pierwsza, równoległe do odmiany regularnej.

Lekcja 6

Proste zdania

W języku hebrajskim bardzo często używa się zdań bez czasownika. Są to proste zdania, w których trzeba domyślnie dodać jakiś czasownik pasujący, najczęściej czasownik „być” odmieniony (*jest, jestem, są*).

Czasownik „być” nie ma form w czasie teraźniejszym języka hebrajskiego, gdyż w mowie nigdy się go po prostu nie używało. Zjawisko to występuje w wielu językach, m.in. w ukraińskim, arabskim czy językach Indii. Zdanie pozbawione czasownika to tzw. równoważnik zdania lub **zdanie nominalne**, np. *w zdrowym ciele zdrowy duch; piękna pogoda*. W j. hebrajskim zdania nominalne są bardzo częste i bardzo proste w tłumaczeniu, np. **אֲנִי דָוִד** *ani dawid – Ja Dawid* oznacza: „Ja [jestem] Dawid”, a **זֶה סֵפֶר** *ze sefer – To książka* oznacza „To [jest] książka”.

A zatem zdania:

דָּוִד מֶלֶךְ *dawid mélech* przetłumaczymy: *Dawid jest królem*.

לָבָן אָב *lawan aw* przetłumaczymy: *Laban jest ojcem*.

שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל *szelomo mélech jisrael* przetłumaczymy: *Salomon jest królem Izraela*.

נָבִיא צְדִיק *nawi caddik* przetłumaczymy: *Prorok jest sprawiedliwy*.

Zdania nominalne są atemporalne czyli bez-czasowe. Oznacza to, że zdanie **דָּוִד מֶלֶךְ** możemy teoretycznie przetłumaczyć: *Dawid jest królem*, *Dawid był królem* lub *Dawid będzie królem*. Konkretny czas wynika i dobierany jest z kontekstu.

Ćwiczenie 1:

Zapoznaj się ze słowniczkiem imion biblijnych.

אָדָם (Adam) – człowiek, ludzkość, Adam	}	Imiona nie nadane w Biblii nikomu poza pierwszymi rodzicami
חַוְוָה (Chawwa) – dająca życie, Ewa		
קַיִן (Kajin) – Kain		יִצְחָק (Jichak) – Izaak
הָבֶל, הֶבֶל (Hawel, Hewel) – Abel		רִבְקָה (Riwka) – Rebeka
נֹחַ (Noach) – Noe		לָבָן (Lawan) – Laban
תֵּרַח (Terach) – Terach		שְׁמוּאֵל (Sz ^e muel) – Samuel
אַבְרָם (Awram) – Abram		שָׂאוּל (Sza'ul) – Saul
אַבְרָהָם (Awraham) – Abraham		דָּוִד (Dawid) – Dawid
סָרַי (Saraj) – Saraj		שְׁלֹמֹה (Sz ^e lomo) – Salomon
סָרָה (Sara) – Sara		יֹאָשׁ (Joasz) – Joasz
יִשְׂרָאֵל (Jisra'el) – Izrael (imię, naród, kraj)	}	Imiona, które stały się później nazwą pokoleń i krain
יְהוּדָה (Jehuda) – Juda (imię, ród, kraina)		

Ćwiczenie 2:

Przetłumacz zdania (ich konstrukcja jest uproszczona dla celów ćwiczenia).

1. אָדָם אִישׁ חַוְוָה

2. חַוְוָה אִשָּׁה אָדָם

3. קַיִן אָח הָבֶל

4. נֹחַ אִישׁ טוֹב

5. אַבְרָם בֶּן תֵּרַח

6. שָׂרָה אִם יִצְחָק

7. לָבָן אָח רִבְקָה

8. שְׁמוּאֵל נָבִיא זָקֵן
9. שְׂאוּל מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְדָוִד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל
(וְ we – spójnik i, a – łączy się z następnym wyrazem)
10. שְׁלֹמֹה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְיֹאָשׁ מֶלֶךְ יְהוּדָה
11. אֱלֹהִים אֶחָד וְאֱלֹהִים טוֹב
12. מִי טוֹב וְצַדִּיק (מִי mi – kto?)

Ćwiczenie 4:

Przetłumacz zdania.

1. לִבֵּן אָב טוֹב
2. דָּוִד מֶלֶךְ יְהוּדָה
3. אָדָם לֹא אֱלֹהִים (לֹא lo – nie)
4. תָּרַח בַּעַל אֲרָץ (בַּעַל ba'al – pan, właściciel, mąż)
5. אִשָּׁה עַל אֲדָמָה
6. אֱלֹהִים גָּדוֹל
7. אֲרָץ תַּחַת שָׁמַיִם
8. רֹאשׁ קָטָן
9. הַגָּל לֹא גָדוֹל
10. שָׂרָה בְּבַיִת וְלֹא עַל הָרָךְ

Ćwiczenie 5:

Przetłumacz i zapisz po hebrajsku.

1. Bóg jest królem.
2. Król jest dobry.
3. Ojciec jest człowiekiem.
4. Brat i siostra są w domu.
5. Prorok jest święty.
6. Samuel jest kapłanem i prorokiem.
7. Droga jest wielka.

Słowniczek 5

Przetłumacz i naucz się słówek z kategorii *rodzina*.

אִישׁ

אָח

בֵּן

אִשָּׁה

אָחוֹת

בַּת

אָב

בַּיִת

נֶעֶר

אִם

מִשְׁפָּחָה

יָלֵד

Lekcja 7

Rodzajnik

1. Wyjaśnienie terminów

a) Rodzajnik to cząstka, która charakteryzuje wyraz co do:

- określoności: **rodzajnik określony**, np. ang. *the*, niem. *der/die/das*, franc. *le/la*). Porównaj ang. *the house* – [ten, określony] dom.
- nieokreśloności: **rodzajnik nieokreślony**, np. ang. *a/an*, niem. *ein/eine/ein*, franc. *un/une* itd. Porównaj ang. *a house* – [jakiś, jakikolwiek] dom.

b) Rodzajnik w hebrajskim jest **przedrostkiem** czyli dołącza się z przodu do określanego wyrazu. Ponieważ terminy dotyczące podobnych cząstek będą nam potrzebne, wprowadzamy je tutaj.

Mamy trzy rodzaje cząstek (afiksów), które mogą dołączyć się do wyrazu, modyfikując jego znaczenie:

Przedrostki (prefiksy) – cząstki, które dołączają się z przodu wyrazu

Przyrostki (sufiksy) – cząstki, które dołączają się z tyłu wyrazu

Wrostki (infiksy) – cząstki, które dołączają się w środku wyrazu

2. Rodzajnik określony

W języku hebrajskim istnieje tylko rodzajnik określony. Wyrazy nieokreślone funkcjonują bez żadnego rodzajnika, np. אֶרֶץ - *kraj* lub *jakiś kraj*; בַּיִת - *dom* lub *jakiś dom*.

Rodzajnik określony umieszcza się przed wyrazem, do którego się odnosi – nie występuje osobno, ale dołącza się do wyrazu określanego. Składa się z trzech części: spółgłoski *he* ה, samogłoski *patah* _ oraz podwojenia (*dagesz forte*) pierwszej spółgłoski wyrazu.

הַ

Np.:

מֶלֶךְ + הַ = הַמֶּלֶךְ (*hammelech* – ten, określony król)

דָּבָר + הַ = הַדָּבָר (*haddawar* – to, określone słowo/wydarzenie)

Dodaj rodzajnik do wyrazów i przetłumacz (nie zapomnij o podwojeniu):

שָׁנָה – .....

כֹּהֵן – .....

בְּרִית – .....

בַּיִת – .....

נֶפֶשׁ – .....

3. Wyjątki

Spółgłoski gardłowe א ה ח ע i ר nie mogą się podwoić czyli przyjąć *dagesza forte*, pamiętasz o tym? (porównaj zeszyt 1, lekcja 4). Zatem jeśli wyraz zaczyna się od spółgłoski gardłowej, rodzajnik nie będzie jej podwajał. Mamy w związku z tym trzy możliwości:

a) przed א, ע i ר rodzajnikiem będzie הַ, np.: הָאָדָם, הָעִיר

Jest to tzw. wydłużenie zastępcze samogłoski: spółgłoska gardłowa się nie podwoi, więc w zamian wydłuży się samogłoska rodzajnika z krótkiego *patah* do długiego *kamec*.

b) przed ה i ח rodzajnikiem pozostanie ה, np.: הַהִיכָל, הַחֲשֵׁךְ

Tu, mimo spółgłoski gardłowej (braku *dagesza*), nie będzie wydłużenia zastępczego samogłoski do *kamec*. To tzw. *dagesz wirtualny* (tak, jakby tam był).

c) Przed ח i przed nieakcentowanymi ה i ע rodzajnikiem będzie ה, np.: הַהַרְרִים góry (jest to sytuacja bardzo rzadka).

Inne sytuacje:

d) Przed wyrazami zaczynającymi się od י lub מ (rzadziej ל, נ, ו) może pojawić się rodzajnik ה, ale bez podwojenia spółgłoski, np. הַיְלָרִים chłopcy, הַמְבַקֵּשׁ szukający.

e) W kilku wyrazach rodzajnik zmieni pierwszą samogłoskę wyrazu na *kamec*. Zapamiętaj najczęstsze przypadki:

אֶרֶץ ale הָאָרֶץ – ziemia, kraj

עֶרֶב ale הָעֶרֶב – wieczór (czasem, wyraz w pauzie)

עַם ale הָעַם – lud

הַר ale הָהָר – góra

4. Tłumaczenie rodzajnika

W języku polskim nie istnieje rodzajnik. Ekwiwalentem w tłumaczeniu mogą być co prawda słowa takie jak *ten*, *ta*, *to* jednak nie zawsze oddają one dokładnie znaczenie rodzajnika. W użyciu rodzajnika ה chodzi mianowicie o wskazanie na rzecz znaną już słuchaczowi/czytelnikowi. Np. jeśli opowiadana historia dotyczy króla Dawida, to stwierdzenie הַמֶּלֶךְ będzie wskazywało czytelnikom na tego właśnie władcę.

Zwróć uwagę np. na zdanie z Rdz 12,10 i zaznaczony rzeczownik *głód*:

וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם לְגֹרֶם שָׁם
כִּי־כָבֵד הָרָעַב בְּאֶרֶץ

Nastał *głód* w krainie. Abram powędrował więc do Egiptu, by go przeczekać, gdyż ciężki *głód* nastał w tej krainie.

Gdy po raz pierwszy w opowiadaniu pojawia się „głód”, jest on czymś nowym, jeszcze nie znanym, a więc nieokreślonym. Gdy natomiast „głód” pojawia się po raz drugi, jest już określony rodzajnikiem, by wskazać, że chodzi o ten sam głód, o którym była wcześniej mowa. W tłumaczeniu polskim może zatem pojawić się zaimek wskazujący (ten, ów) lub brak jakiegokolwiek wskazania, jeśli kontekst jest oczywisty.

Podobnie będzie w opowiadaniu o stworzeniu świata Rdz 1,3-4, gdzie Pan Bóg stwarza światło, oraz w setkach innych przypadków:

3. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר וַיְהִי־אוֹר
4. וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת־הָאוֹר כִּי־טוֹב

3. I powiedział Bóg: „Niech się stanie *światło!*” I stało się *światło*.

4. I widział Bóg, że *owo światło* jest dobre.

To jest najczęstszy sposób użycia rodzajnika określonego w języku hebrajskim.

Poza tym rodzajnik może się pojawić w kilku mniej typowych sytuacjach, np.:

a) wskazanie na coś konkretnego bez poprzedzającego kontekstu: הַיּוֹם *ten* dzień = dzisiaj, הָעֶרֶב *ten* wieczór = dziś wieczorem, הַשָּׁמַיִם *niebios*a – wtedy w tłumaczeniu używany zaimka wskazującego lub odpowiedniego słowa

b) rzeczownik niepoliczalny: הַזָּהָב *złoto* (np. Rdz 2,11)

c) rzeczownik abstrakcyjny: הַחֵכְמָה *mądrość* (np. Hi 28,12)

d) wołacz: הַמֶּלֶךְ *o królu!* (w mowie bezpośredniej, w ustach jakiegoś bohatera)

d) tytuł opowiadania (np. Rdz 1,1)

e) wyjątkowe okoliczności (np. הָעֵלְמָה w Iz 7,14)

Kontekst będzie podpowiedzią, w jakim znaczeniu użyty jest rodzajnik.

5. Które wyrazy przyjmują rodzajnik?

Rodzajnik może się pojawić nie tylko przed rzeczownikiem, lecz także przed przymiotnikiem, liczebnikiem oraz zaimkiem. Jakie ma wówczas znaczenie, powiemy omawiając te części mowy.

Natomiast rodzajnik nigdy nie pojawi się przed imionami oraz nazwami własnymi, gdyż w j. hebrajskim uważane są one za określone same w sobie.

Np. imiona:

יְהוָה - czyt. *adonaj*, JHWH; דָּוִד - *dawid*, Dawid; אַבְרָם - *awram*, Abram i nazwy własne:

יְרוּשָׁלַיִם - *jeruzalajim*, Jerozolima; שֹׁמֶרוֹן - *szomeron*, Samaria

nie dostaną rodzajnika, są bowiem traktowane jak rzeczownik określony.

Zatem nie tylko rodzajnik sprawia, że wyraz jest określony. Określone w hebrajskim są również:

1. Imiona i nazwy własne (np. JHWH, Dawid, Jerozolima, Samaria itp.)
2. Wyrazy w *status constructus* (o tym poniżej, w lekcji 16)
3. Wyrazy z sufiksem zaimkowym (o tym w następnym zeszycie)

Ćwiczenie 1:

Wybierz poprawnie dodany rodzajnik.

שָׁמַיִם

- הַשָּׁמַיִם
- הַשָּׁמַיִם
- הַשָּׁמַיִם

דָּרָךְ

- הַדָּרָךְ
- הַדָּרָךְ
- תְּהִדָּרָךְ

רֵאשׁ

- הַרֵאשׁ
- הַרֵאשׁ
- הַרֵאשׁ

אִשָּׁה

- הַאִשָּׁה
- הַאִשָּׁה
- הַאִשָּׁה

מִשְׁפָּחָה

- הַמִּשְׁפָּחָה
- הַמִּשְׁפָּחָה
- הַמִּשְׁפָּחָה

עָרִים

- הָעָרִים
- הָעָרִים
- הָעָרִים

Ćwiczenie 2:

Dodaj rodzajnik do wyrazów i przetłumacz.

מֶלֶךְ .....

אֶדְמָה .....

עַם .....

אֶרֶץ .....

עֶבֶד .....

מִזְבֵּחַ .....

נְבִיא .....

בַּת .....

הָרֶךְ .....

אָב .....

אָדָם .....

הֵיכָל .....

אֶחָד .....

לֶחֶם .....

נָעַר .....

יָם .....

עֵינַי .....

יוֹם .....

אִשָּׁה .....

לֵב .....

בֵּן .....

Lekcja 8

Przyimki בּ בְּ לְ

1. Znaczenie:

בּ – w, z, przy pomocy   לְ – do, dla   בְּ – jak

2. Podobnie jak rodzajnik ה, jednoliterowe przyimki בּ בְּ לְ są niesamodzielne. Oznacza to, że dołączają się do następnego słowa. Np.:

Np.   בְּאָדָם – w człowieku   בְּמִדְבָּר – na pustyni
         לְאָדָם – dla człowieka   לְמִדְבָּר – do pustyni
         כְּאָדָם – jak człowiek   כְּמִדְבָּר – jak pustynia

3. Jeśli przyimek dołącza się do wyrazu z rodzajnikiem to zastępuje on rodzajnik ה (wskakuje na jego miejsce, tzw. elizja), a po rodzajniku pozostaje jedynie samogłoska (i ewentualnie podwojenie).

Np.   הַשָּׁמַיִם + בּ = בַּשָּׁמַיִם
         הָאָדָם + לְ = לְאָדָם

4. Jeśli rzeczownik zaczyna się od spółgłoski ze *sz^ewa proste*, samogłoska przedrostka przekształca się ze *sz^ewa proste* w *hirek* (i).

Np.   שְׁמוּאֵל + לְ = לְשְׁמוּאֵל *lismuel* – dla Samuela
         שְׁמוּאֵל + כּ = כְּשְׁמוּאֵל *kismuel* – jak Samuel

Wynika to ze stałej w j. hebrajskim zasady, że na początku wyrazu nie może pojawić się dwa *sz^ewa* pod rząd (zbyt trudno byłoby to wymówić). W takim wypadku pierwsze *sz^ewa* zawsze przekształca się w *hirek*.

Zwróć uwagę, że *sz^ewa* w wyrazie z przyimkiem zostaje pominięte w wymowie (po krótkim *i sz^ewa* nie czytamy): *sz^emuel*, ale: *lismuel*.

Ćwiczenie 1:

Uzupełnij tabelę.

rzeczownik	bez rodzajnika + לְ albo בְּ	z rodzajnikiem + לְ albo בְּ
נֶעֶר		
קָדוֹשׁ		
בְּרִית		
עֶבֶד		
אָרֶץ		
דָּרֶךְ		
מֶלֶךְ		
אָב		
אִשָּׁה		
יוֹם		
בֵּן		
עַם		
אָדָם		
לֶחֶם		
נְבִיא		
לֵב		
אֶחָד		
מִזְבֵּחַ		

C.D.N.

Lekcja 9

Zaimki osobowe

	1. pojedyncza	1. mnoga
1. os.	אֲנִי lub אַנְכִי - ja	אֲנַחְנוּ - my
2. os. męska	אַתָּה - ty	אַתֶּם - wy
2. os. żeńska	אַתְּ - ty	אַתֶּן - wy
3. os. męska	הוא - on	הֵמָּה lub הֵם - oni
3. os. żeńska	היא - ona	הֵנָּה lub הֵן - one

Ciekawostka

W Pięcioksięgu zaimek żeński *ona* היא często będzie pisany z *waw* zamiast z *jod*: הוּא. Takiej formy nie należy czytać *hiw*, ale *hi*. Jest to archaiczny błąd, wychwycony przez masoretów i poprawiony przez wstawienie samogłoski *hirek i*.

Zaimki osobowe bardzo często tworzą zdania nominalne, bardzo często też występują jako podmiot zdania. Np.:

אֲנִי בַּבַּיִת - Jestem w domu.

היא שָׂרָה - To jest Sara.

אֲנַחְנוּ בְּמִצְרַיִם - Jesteśmy w Egipcie.

Szyk zdania może być przestawiony: בְּמִצְרַיִם אֲנַחְנוּ

Ćwiczenie 1:

Przetłumacz zdania. Skorzystaj ze słowniczka poniżej.

1. אָנִי יְהוָה (np. Iz 41,4)
2. אֱלֹהִים אַתָּה (Rdz 23,6)
3. וְאַתֶּם בְּאֶרֶץ אִיבֵיכֶם (Kpł 26,34)
4. הִיא יְפָה מְאֹד (Rdz 12,14)
5. עֶבֶד אֲבָרְהָם אֲנֹכִי (Rdz 24,34)
6. אֲנָשִׁים אֲנַחֲנוּ (Rdz 13,8)
7. מִי־אַתָּה (Rdz 27,32)
8. מַה הֵנָּה (Rdz 21,29)
9. נִשְׁבַּעְנוּ אֲנַחֲנוּ בְּשֵׁם יְהוָה (1 Sm 20,42)
10. הִיא הָעִיר הַגְּדֹלָה (Rdz 10,12)

Słowniczek do ćwiczenia:

אִיבֵיכֶם *oj^ewechem* – waszych wrogów

יְפָה *jafa* – piękna

מְאֹד *m^e'od* – bardzo (występuje zawsze po przymiotniku!)

עֶבֶד *éwed* – sługa

אֲנָשִׁים *anaszim* – ludzie

מִי *mi* – kto, kim

מַה *ma* – co, czym

נִשְׁבַּעְנוּ *niszbanu* – przysięgliśmy

שֵׁם *szem* – imię, nazwa

עִיר *ir* – miasto (r. żeński)

גְּדֹלָה *g^edola* – duża

Ciekawostka

Zdanie pierwsze **אֲנִי יְהוָה** *Ja jestem PAN* jest typową formułą ksiąg prorockich, występującą w Biblii bardzo często. Tylko w Księdze Izajasza pojawia się ona 36 razy. To nie jest przedstawienie się Boga (jak np. *Jestem Karolina*). To raczej formuła przysięgi i zapewnienia, że to, co zostało powiedziane na pewno się spełni, gdyż gwarantem tych słów, wypowiadającym tę wyrocznię jest sam Bóg. Po tej formule m.in. można poznać, że oto przemawia nie prorok, ale Bóg ustami proroka.

Ćwiczenie 2:

Przetłumacz zdania.

1. הוא גדול ויפה
2. הנה מלכה ומלך
3. את ואתה בארץ גדולה
4. אני לא רעה
5. אנחנו ועבד שם
6. היא בת והוא בן רבקה
7. אתה כהן
8. אתן בעיר
9. הנה תחת שממים
10. הוא קול יהוה

Ćwiczenie 3:

Przetłumacz zdania.

1. Jestem (podaj swoje imię, np. Jestem Rafał)
2. Jesteśmy bratem i siostrą
3. Ty (m.) i ty (ż) jesteście ludźmi
4. Jesteś duży
5. Ona jest piękna
6. Oni są w domu, one są w mieście

Lekcja 10

Zaimki wskazujące

1. Zaimki wskazujące dzielimy na **bliższe** (wskazujące przedmiot w pobliżu, np. *ten* dom) oraz **dalsze** (wskazujące na przedmiot w oddali, np. *tamten* dom).

2. Zaimki wskazujące bliższe (jak widać w l. mnogiej zaimek jest wspólny dla r. męskiego i żeńskiego):

זֶה *ze* – ten

אֵלֶּה *elle* – ci, te

זֹאת *zot* – ta

3. Zaimki wskazujące dalsze (jak widać, są to tak naprawdę zaimki osobowe, które w j. hebrajskim przyjmują czasem funkcję zaimków wskazujących dalszych):

הוּא *hu* – tamten

הֵם *hem* – tamci

הִיא *hi* – tamta

הֵנָּה *henna* – tamte

4. Przykłady użycia zaimka wskazującego:

הַזֶּה הָאִישׁ – ten człowiek

הַזֹּאת הָאִשָּׁה – ta kobieta

הַזֶּה הַמָּקוֹם – to miejsce

הַזֹּאת הָעִיר – to miasto (miasto w hebr. jest r. żeńskiego)

הַהוּא הַזָּקֵן – tamten starzec

הֵם הָאֲנָשִׁים – tamci ludzie

הֵם הַגּוֹיִם – tamte narody

C.D.N.

Lekcja 11

Rzeczownik i przymiotnik (cz. 1)

1. Rodzaj

Rzeczownik i przymiotnik hebrajski posiadają **rodzaj męski** (jak stół, duży) i **rodzaj żeński** (jak ławka, duża). Brak natomiast rodzaju nijakiego (jak krzesło, duże).

Rodzaj męski nie ma jakiegokolwiek specjalnego zakończenia, natomiast rodzaj żeński

rozpoznajemy po końcówce הַ –a(h), np. תּוֹרָה, אִשָּׁה, רֵעָה, שָׁנָה,

אֶרֶץ; rzadziej po końcówce תַּ –at, תֵּ –et, יתֵּ –it, ותֵּ –ut, czyli

generalnie spółgłosce ת , np. בְּרִית, בַּת, דְּעַת, עֵרֶוּת. Końcówki

rzeczownikowe תַּ –at oraz תֵּ –et nie są akcentowane.

Rzeczownikami żeńskimi są również te, które ze swej natury są żeńskie, nie muszą mieć wtedy końcówki żeńskiej, np. אִם – matka czy רֹחֵל – owca.

Zdarzają się też wyjątki, czyli wyrazy, które nie mają końcówek żeńskich, a mimo to są żeńskie, np. אֶרֶץ ziemia czy עִיר miasto. Wyjątki należy zapamiętywać.

Wszystkie rzeczowniki, które nie spełniają powyższych kryteriów, czyli nie mają końcówek żeńskich i nie są wyjątkami – są męskie.

2. Liczba

Rzeczownik i przymiotnik mają, jak w j. polskim, **liczbę pojedynczą** (*singularis*) i **liczbę mnogą** (*pluralis*). Jest też liczba podwójna (*dualis*), czyli osobna forma gramatyczna na oznaczenie konkretnie dwóch rzeczowników, ale występuje ona rzadko, głównie przy parach naturalnych, jak ręce, nogi, oczy, uszy. Formą *dualis* zajmiemy się innym razem.

Ciekawostka

W przysłowiu *Mądrej głowie dość dwie słowie*, forma *słowie* jest pozostałością liczby podwójnej w j. polskim. Podobnie jest z formami *w ręku - w ręce; uszy - ucha; oczy - oka*.

Liczbę mnogą rzeczowników i przymiotników męskich tworzy się przez dodanie końcówki **ים** -im, np. טובים, סוּסִים, a rzeczowników i przymiotników żeńskich przez dodanie końcówki **ות** -ot, w miejsce końcówki -a(h) czy -at, np. טובות, סוסות, תורות.

Zatem pełna odmiana rzeczownika wygląda tak:

LICZBA RODZAJ	l. poj.	l. mn.
r. męski	סוּס	סוּסִים
r. żeński	סוּסָה	סוּסוֹת

A pełna odmiana przymiotnika wygląda tak:

LICZBA RODZAJ	l. poj.	l. mn.
r. męski	טוֹב	טוֹבִים
r. żeński	טוֹבָה	טוֹבוֹת

3. Uwaga

Bardzo często w j. hebrajskim dochodzi do skrócenia nieakcentowanych (czyli nie ostatnich) samogłosek długich *kamec* וְ i *cere* ךּ do półsamogłoski *szewa* ׁ ; gdy wyraz się odmieni (czyli wydłuży).

Jest to tzw. skrócenie zastępcze – wyraz się wydłużył przez dodanie końcówki, więc pierwsza samogłoska się skróciła. Np.:

גָּדוֹל	ale:	גְּדוּלָה	גְּדוּלִים	גְּדוּלוֹת	– duży, wielki
קָרוֹב	ale:	קְרוֹבָה	קְרוֹבִים	קְרוֹבוֹת	– bliski, krewny
דָּבָר	ale:	דְּבָרִים			– słowo, rzecz
נְבִיא	ale:	נְבִיאִים			– prorok

4. Od reguł podanych w tej lekcji istnieje pewna grupa wyjątków, których należy się uczyć na pamięć. Np. przymiotnik *katon* (mały) odmienia się z pewnymi zmianami, a rzeczowniki krótkie (dwuspółgłoskowe) otrzymają w odmianie *dagesz forte* w drugiej spółgłosce, np. דָּלוֹת / דְּלִים / דְּלָה / דַּל

Ćwiczenie 1:

Liczba mnoga podstawowych rzeczowników hebrajskich. Sprawdź czy poniższe rzeczowniki liczbę mnogą tworzą regularnie. Zaznacz nieregularną formę liczby mnogiej i naucz się jej na pamięć.

<u>Rzeczownik</u>	<u>l. mnoga</u>	בַּת	בָּנוֹת
אָב	אָבוֹת	בְּעַל	בְּעָלִים
אָדָם	----	בְּרִית	---
אֲדָמָה	אֲדָמוֹת	גּוֹי	גּוֹיִם
אוֹר	אוֹרוֹת	דָּם	דָּמִים
אִישׁ	אֲנָשִׁים	דְּרָךְ	דְּרָכִים
אֵל	אֱלִים	חֶדֶשׁ	חֲדָשִׁים
אִם	אֲמוֹת	חֵיל	חֲיָלִים
אֶרֶץ	אֲרָצוֹת	חֶשֶׁךְ	---
אִשָּׁה	נָשִׁים	טוֹב	טוֹבִים
בַּיִת	בָּתַיִם	אָח	אָחִים
בֵּן	בָּנִים	אָחוֹת	אָחֵיות

יָד	יָדוֹת	עַם	עַמִּים
יוֹם	יָמִים	עֵץ	עֵצִים
יַחַד	---	עֵין	עֵינַיִם (dualis)
יָם	יָמִים	עִיר	עָרִים
פֶּהַן	פֶּהַנִּים	עֵת	עֵתִים
כֶּסֶף	---	צַדִּיק	צַדִּיקִים
לֵב	לְבוֹת	רֹאשׁ	רִאשִׁים
לֶחֶם	---	רוּחַ	רוּחוֹת
מִדְבָּר	---	שָׁלוֹם	שָׁלוֹמִים
מַיִם	---	שָׁמַיִם	---
מֶלֶךְ	מְלָכִים	שֵׁם	שְׁמוֹת
מִשְׁפָּחָה	מִשְׁפָּחוֹת	שָׁנָה	שָׁנִים
מִשְׁפָּט	מִשְׁפָּטִים	שֵׁעַר	שַׁעְרִים
נְבִיא	נְבִיאִים	תּוֹרָה	תּוֹרוֹת
צָבָא	צְבָאוֹת		

Ćwiczenie 2:

Rozpoznaj rodzaj rzeczownika/przymiotnika.

עֵינַיִם תּוֹרָה עֵלָה קָטָן צַדִּיקָה שָׁמַיִם צָבָא
 זָבַח מִזְבֵּחַ קְרָשִׁים שֵׁם יָד סוּסוֹת סֵפֶר פֶּרָה

Ćwiczenie 3:

Utwórz liczbę mnogą podanych rzeczowników/przymiotników.

גְּדוּל מְלַחְמָה חָכָם סוּס תּוֹרָה מִשְׁפָּט שָׁמַיִם פֶּהַן

Ćwiczenie 4:

Odmień przymiotnik przez osobę i liczbę.

צַדִּיק זָקֵן גְּדוּל טוֹב כְּבֵד

כִּי־עֶפֶר אַתָּה וְאֶל־עֶפֶר תָּשׁוּב

ki-afar atta we'el-afar taszuw

Bo prochem jesteś i w proch się obrócisz (Rdz 3,19)

Lekcja 12

Imiesłów czynny (cz. 1)

1. Imiesłów to przymiotnik, ale utworzony od czasownika, dlatego określany jest też jako przymiotnik odczasownikowy. Np. od odwiedzić – *odwiedzający*, od kupować – *kupujący* itp. Jako przymiotnik, imiesłów także posiada rodzaj męski i żeński (*kupujący*, *kupująca*) oraz liczbę mnogą (*kupujący*, *kupujące*).

W języku hebrajskim wyraża czynność ciągłą i często zastępuje nieistniejący tu czas teraźniejszy (tak funkcjonuje we współczesnym hebrajskim).

2. Imiesłów tworzymy dodając do rdzenia czasownikowego (złożonego z trzech spółgłosek) samogłoski *o* i *e*. Na przykład rdzeń כתב – pisać, jako imiesłów brzmi: כתב *kotew* – piszący, pisze; a rdzeń שמר – pilnować, strzec, jako imiesłów brzmi: שומר *szomer* – strzegący, strzeże, itd.

3. Imiesłów odmienia się jak przymiotnik, z jednym wyjątkiem. Forma żeńska częściej niż na -a הַ, kończy się na -et תְּ. (również końcówka żeńska, por. lekcja 10, punkt 1).

עמד (stał)

LICZBA RODZAJ	1. poj.	1. mn.
r. męski	עמד	עמדים
r. żeński	עמדה, częściej עמדת	עמדות

ישב (siedział, przebywał, mieszkał)

LICZBA RODZAJ	l. poj.	l. mn.
r. męski	יושב	יושבים
r. żeński	יושבת, częściej יושבה	יושבות

Lekcja 13

Zaimek, przymiotnik i imiesłów w zdaniu

W ostatnich trzech lekcjach poznaliśmy zaimek wskazujący, przymiotnik i imiesłów. Wszystkie one wykazują tę samą właściwość, jeśli chodzi o układ w zdaniu. Zarówno:

- **zaimek wskazujący** (bliższy זה זאת אלה i dalszy הם היא הוא הנה)
- **przymiotnik** (np. זקן טוב גדול)
- **imiesłów** (np. קטלה קטל)

mogą występować w funkcji określania jakiegoś rzeczownika (np. *tamto drzewo, ładne drzewo, stojące drzewo*), jest to tzw. funkcja **przydawki**, lub w funkcji, gdy tworzą zdanie (*to jest drzewo, drzewo jest ładne, drzewo stoi*), jest to tzw. funkcja **orzecznika**.

Innymi słowy, przymiotnik, imiesłów i zaimek mogą określać rzeczownik (przydawka), np. *stojący człowiek, niski człowiek* lub tworzyć zdanie (orzecznik), np. *człowiek jest stojący* – czyli *człowiek stoi*.

1. Zaimki, przymiotniki i imiesłowy w funkcji PRZYDAWKI

- a) Zgodność: co do rodzaju, co do liczby i co do określoności
- b) Kolejność: zawsze po rzeczowniku

Np.

הבקר הזה (rodzaj męski, liczba pojedyncza, oba określone)

הנשים האלה (rodzaj żeński, liczba mnoga, oba określone)

זקן הוא (rodzaj męski, liczba pojedyncza, oba nieokreślone)

הַאִשָּׁה הַגְּדוֹלָה	(rodzaj żeński, liczba pojedyncza, oba określone)
הָאִישׁ הָעֵמֶד	(rodzaj męski, liczba pojedyncza, oba określone)
מְלֶכֶד יוֹשֵׁב	(rodzaj męski, liczba pojedyncza, oba nieokreślone)
הַגּוֹיִם הַשְּׂמֵרִים תּוֹרָה	(rodzaj męski, liczba mnoga, oba określone)

2. Zaimek, przymiotnik i imiesłów w funkcji ORZECZNIKA

- Zgodność: co do rodzaju i co do liczby
- Kolejność: najczęściej przed rzeczownikiem
- Nigdy nie ma rodzajnika

Np.

זֶה בֶּקֶר
 זֶה הַבֶּקֶר
 הַאִשָּׁה הַגְּדוֹלָה
 הַגְּדוֹלָה הַאִשָּׁה
 הָאִישׁ עֵמֶד
 הַמְּלֶכֶד יוֹשֵׁב
 הַגּוֹיִם שְׂמֵרִים תּוֹרָה
 יְהוּהָ קָרָא לְנָעֵר

Jeśli imiesłów jest z rodzajnikiem, oznacza przymiotnik (np. הַיּוֹשֵׁב - *siedzący*), a jeśli bez rodzajnika, oznacza czasownik (np. יוֹשֵׁב - *siedzi*). Np.:

הָאִישׁ הַיּוֹשֵׁב – siedzący mężczyzna

הָאִישׁ יוֹשֵׁב – Mężczyzna siedzi.

הַסּוֹסִים הָעֹמְדִים – stojące konie

הַסּוֹסִים עֹמְדִים – Konie stoją.

3. Zaimek, przymiotnik i imiesłów JAKO RZECZOWNIK

Ostatnia możliwość wykorzystania zaimka, przymiotnika i imiesłowu w j. hebrajskim to użycie ich jako rzeczownika. Jeśli zaimek, przymiotnik lub imiesłów stoi osobno i niezależnie od innych części zdania i nie jest w zgodzie z sąsiadującymi wyrazami – pełni funkcję rzeczownika. Często przyjmuje w takim wypadku rodzajnik określony.

Np.

הַזָּקֵן (*stary*) – stojąc niezależnie oznacza *starzec*

הַחֲכָם (*mądry*) – stojąc niezależnie oznacza *mędrzec*

חֲכָם (*mądry*) – stojąc niezależnie oznacza [*jakiś*] *mędrzec*

הַטּוֹבִים (*dobrzy*) – stojąc niezależnie oznacza *dobrzy [ludzie]*

הַטּוֹבוֹת (*dobre*) – stojąc niezależnie oznacza *dobre [kobiety]*

Np.

חֲכָם כָּתַב הַדָּבָר בַּסֵּפֶר – Mędrzec napisał słowo w księdze.

הַזָּקֵן קָטַל אֶת־הַפֶּר – Starzec zabił cielca

4. Przetłumacz

1 הַזְּקֵנִים הָאֵלֶּה, הָעִיר הַהִיא, הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַיּוֹם הַזֶּה

2 זֶה גִּבּוֹר, הִיא מַלְכָּה, זֹאת אִשָּׁה, אֵלֶּה הַשָּׁמַיִם

3 וַיַּעַשׂ אֱלֹהִים אֶת־שְׁנֵי הַמְּאֹרֹת הַגְּדֹלִים, אֶת־הַמְּאֹר הַגְּדֹל

וְאֶת־הַמְּאֹר הַקָּטָן (Rdz 1,16)

(מְאֹר – ciało jasnijące, ciało niebieskie, od אֹר)

4 הַבְּגָדִים לְבָנִים

(לָבָן – biały)

5. Przetłumacz

1. to jest pustynia, to są klacze, ona jest piękna, to jest ubranie, to jest złoto króla
2. tamten dzień, ci ludzie, te kobiety, to miasto, to słowo, tamten głos
3. dzień jest ładny, słowo jest wielkie, ludzie są źli, anioł jest biały
4. sprawiedliwy król, wielki koń, pobożni Judejczycy, dobre i ładne domy

Słowniczek

Czasowniki:

- שָׁפֵט - sędzić
 אָכַל - jeść
 כָּתַב - pisać
 הָלַךְ - iść
 קָרָא - wołać, nazywać (+ לְ)
 עָמַד - stać
 יָשַׁב - siedzieć, przebywać, mieszkać
 שָׁמַר - strzec, pilnować, przestrzegać

Rzeczowniki:

- אֵשׁ - ogień (r.ż.)
 סֵפֶר - księga
 אֲדֹנָי - Pan (zamiast JHWH)
 כִּסֵּא - tron, krzesło (l. mn. כְּסֵאוֹת)

Ćwiczenie 1:

Przetłumacz

- 1 יהוה שִׁפֵּט יִשְׂרָאֵל
- 2 היא כְּתִיבָת בְּסֵפֶר הַדְּבָרִים
- 3 אֲדֹנָי יֹשֵׁב עַל-כִּסֵּא (Iz 6,1)
- 4 הַגּוֹיִם הַשְּׂמֵרִים תּוֹרָה
- 5 הַגּוֹיִם שְׂמֵרִים תּוֹרָה
- 6 יהוה קָרָא לְנֶעֱר (1 Sm 3,8)
- 7 אַתָּן יוֹשְׁבוֹת בִּירוּשָׁלַם
- 8 יהוה אֱלֹהֶיךָ אֵשׁ אֲכָלָה (Pwt 4,24)

Ćwiczenie 2:

Przetłumacz na hebrajski.

1. Kobieta siedzi w pałacu, kobiety siedzą w pałacu
2. Stojący mężczyźni, stojące kobiety

3. Król je mięso, królowa je mięso
4. Mieszkamy w Betlejem
5. Bóg sędzi kobiety i mężczyzn
6. Jedzące konie, jedzące klacze
7. Stoimy na dobrej drodze

Lekcja 14

Spójnik וְ i przyimek מִן

Spójnik וְ oznacza „i” lub „a”, „ale” (funkcja łączna lub rozłączna spójnika).

Przyimek מִן oznacza „z” lub „od” (przyimek odkierunkowy).

1. Sposób funkcjonowania przyimka מִן

Rzeczownik regularny	Spółgłoska gardłowa	Rzeczownik + rodz. określony
מְנַעֵר	מְעִיר	מִן־הָאָרֶץ
מְמַלֵּךְ	מְרַאֵשׁ	מִן־הָאָרֶץ

Np.

(Rdz 2,7) וַיִּצַר יְהוָה אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם עֹפֶר מִן־הָאָדָמָה
(עֹפֶר - proch, וַיִּצַר - ukształtował, ulepił)

(Rdz 2,19) וַיִּצַר יְהוָה אֱלֹהִים מִן־הָאָדָמָה כָּל־חַי
(חַי - żywy, życie)

(Rdz 2,23) וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת עָצָם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי
(עָצָם - kość, זֹאת - ta[jest], וַיֹּאמֶר - I powiedział)

(Rdz 9,19) שָׁלְשָׁה אֱלֹהִים בְּנֵי־נֹחַ וּמֵאֵלֶּה נִפְצָה כָּל־הָאָרֶץ:
(נִפְצָה - zaludniła się)

2. מִן, oprócz bycia przyimkiem odkierunkowym (z, od, np. אָנִי מִפּוֹלִין - jestem z Polski), służy też **porównaniu i tworzeniu stopnia wyższego przymiotnika**, np.:

גְּלוּת גְּדוּל מְדוּד
 רַחֵל יָפָה מִלֵּאָה
 טוֹבָה חֲכָמָה מִכֹּסֶף
 מִי צַדִּיק מִשְׂמוּאֵל

3. Zamiast stopnia wyższego przymiotnika możliwe jest też tłumaczenie: *zbyt... dla...*, które dalej pozostaje porównaniem, np.

קִשָּׁה הַעֲבוּרָה מֵהַנְּעָרִים
 (יָפָה - *trudny, twardy*, odmienia się jak קִשָּׁה)

Ta praca jest zbyt trudna dla chłopców

Mamy przymiotnik, więc tłumaczymy go w stopniu wyższym w zdaniu z מִן *min* (dosł. Ta praca jest cięższa od chłopców --> cięższa od [możliwości] chłopców)

גְּדוּלָה הָעִיר מֵאֲנָחְנוּ

(zdanie można rozumieć w podwójnym sensie) טוֹב אֱלֹהִים מֵאִישׁ

4. Wypowiedzi porównujące z מִן *min* oraz כִּי *ke*:

מִן - x jest nierówny y ($x <$ lub $>$ od y)   np. לָבֵן מְשֻׁלָּג (bielszy niż śnieg)

כִּי - x jest równy y ($x = y$)   np. לָבֵן כְּשֻׁלָּג (biały jak śnieg)

Ćwiczenie:

Zaimki wskazujące, względny i pytające. Przetłumacz:

הַזֶּקֶן הַהוּא

הָאֲנָשִׁים הָהֵם

זאת אֶחֶזְתָּ

זֶה יָם

מִי הוּא

לְמִי

מִזֶּה

מִה־זֹאת

מָה עָשִׂיתָ (zrobiłeś, uczyniłeś)

מִזֶּה עָשִׂיתָ לִּי (dla mnie, mi)

אֶת בְּת־מִי

בְּת־מִי אֶת

אֶל־מִי

בְּמִי

מִמִּי

מָה בָּרָא אֱלֹהִים (stworzył)

מָה לְרֵעָה (pasterz)

עַל־מִי

הַגּוֹיִם הָהֵם

מִי אֱלֹהֵי

רַבִּים מֵאֵלֶּה (wielcy)

הָאִישׁ אֲשֶׁר בְּבֵית

הָעַם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ

מִה־גְּדוֹל הַמָּקוֹם הַזֶּה

הָאִישׁ אֲשֶׁר אֶתָּה עָשִׂיתָ (בראת)

מִקּוֹם אֲשֶׁר שָׁם

כִּי־עֹפָר אַתָּה וְאֶל־עֹפָר תָּשׁוּב

ki-afar atta we'el-afar taszuw

Bo prochem jesteś i w proch się obrócisz (Rdz 3,19)

Lekcja 15

Podstawowy układ zdania cz. 1

1. Podstawowy układ zdania

- I. **Orzeczenie** - czasownik
- II. **Podmiot** - rzeczownik (nazwa własna/pospolita) lub zaimek osobowy
- III. **Dopełnienie**

Czasownik często rozpoczyna zdanie, wyprzedza rzeczownik (inaczej niż w j. polskim: my powiemy: *król poszedł spać*, a hebrajski: *poszedł król spać*).

Np.:

kolejne zdanie	rzeczownik	czasownik	
יְהִי אֹר וַיְהִי-אֹר:	אֱלֹהִים	וַיֹּאמֶר	Rdz 1,3
	וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶת-הָאֹר כִּי-טוֹב:		Rdz 1,4a
	וַיִּבְרָא אֱלֹהִים בֵּין הָאֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ:		Rdz 1,4b
	וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם:		Rdz 1,5
	וַיִּקַּח אֲבָרָם אֶת-שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וַאֲתִלּוֹט בֶּן-אֲחִיו:		Rdz 12,5
	וַיִּקַּח אֲבָרָהֶם אֶת-עֵצֵי הָעֵלָה:		Rdz 22,6

2. Podstawowy układ zdania (wersja rozszerzona)

- I. **Okoliczności czasowe** lub **warunki** – przysłówek (np. wtedy, wówczas, w tamtym czasie, po tych wydarzeniach, teraz, oto, nie)
- II. **Orzeczenie** – czasownik
- III. **Podmiot** – rzeczownik lub zaimek os.
- IV. **Dopełnienie dalsze** (niebezpośrednie)
- V. **Dopełnienie bliższe** (bezpośrednie)

Np.

kość (dopełn. bliższe)	psu (dopełn. dalsze)	król (rzeczownik)	dał (czasownik)	Wczoraj (okol. czasowe)
את העצם:	לכלב	מלך	נתן	תמול

Rdz 1,1:

dopełnienie bliższe	rzeczownik	czasownik	okoliczności czasowe
את השמים ואת הארץ:	אלהים	ברא	בראשית

Rdz 1,8:

dopełnienie bliższe	dopełnienie dalsze	rzeczownik	czasownik
שמים:	לרקיע	אלהים	ויקרא

ויקרא אלהים לאור יום: Rdz 1,5

ואתבת את יהוה אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך: Pwt 6,5

ביום השלישי וישא אברהם את עיניו וירא את המקום: Rdz 22,4

3. Częste wyrazy wprowadzające:

* okoliczności czasowe lub warunki:

ויהי ימים
אז אחר ביום לא הנה
אחר הדברים האלה

* dopełnienie bliższe:

את lub את (nota biernika)

* dopełnienie dalsze: אל

ל

4. Ćwiczenia.

Przetłumacz i przeanalizuj pod względem składni.

נתן יהוה לכם את הארץ:

Lekcja 16

Status constructus

a) zmiany końcówek

	l. pojedyncza	l. mnoga
Rodzaj męski	bez zmiany מֶלֶךְ -> מְלֶכֶךְ	יְיִ -> יָיִם סוּסִי -> סוּסִים
Rodzaj żeński	תְּ -> תִּ אֲדָמָה -> אֲדָמָת	bez zmiany תּוֹרוֹת -> תּוֹרוֹת

b) najważniejsze zmiany samogłosek

- *kamec* i *cere* w sylabie nieakcentowanej skracają się do *szwa*:

מֶקוֹם הָאִישׁ - מְקוֹם
נְבִיא יְהוּה - נְבִיא
שְׁמוֹת הָאִישׁ - שְׁמוֹת

- *kamec* w ostatniej sylabie zamkniętej przekształca się w *patach*:

כּוֹכַב הָאִישׁ - כּוֹכֵב
יְד יְהוּה - יֵד
דְּבַר הָאִישׁ - דְּבָר (obie zmiany na raz!)

- dyftong *aj* zmienia się w samogłoskę *e*:

בַּיִת הָאִישׁ - בֵּית
חַיִל הָאִישׁ - חַיֵּל
זַיִת הָאִישׁ - זֵית

Rzadziej:

- dyftong םַ we zmienia się w o samogłoskę םֹ o:

מות האיש - מוֹת

Status constructus podstawowych rzeczowników

(zaznacz nieregularne formy st. constr. i naucz się ich na pamięć)

Status absolutus

אב

אח

אחות

אם

אל

דם

אדמה

אור

איש

אשה

ארץ

איל

דרך

כסף

זית

מלכים

נביאים

חיל

בן

בת

בעל

ברית

Status constructus

אבי

אחי

אחותי

אם

אל

דם

אדמת

אור

איש

אשת

ארץ

איל

דרך

כסף

זית

מלכי

נביאי

חיל

בן בן

בת

בעל

ברית

גוֹיִם
חֲדָשׁ
חֲשׂוֹךְ
בָּנִים
פָּנִים
יָמִים
טוֹב
נָשִׁים
בַּיִת
אֲנָשִׁים
יָד
יְדוֹת
יוֹם
לֵבָב
לֶחֶם
דְּרָכִים
מְדַבֵּר
מִשְׁפָּט
מִים
מִשְׁפָּחָה
מִשְׁפָּטִים
נָבִיא
צָבָא
מִמְלָכָה
עַם
עִיר
עָרִים
צְדִיק
רֹאשׁ
רוּחַ
רוּחֹת

גוֹיִי
חֲדָשׁ
חֲשׂוֹךְ
בְּנֵי
פְּנֵי
יָמֵי
טוֹב
נָשִׁי
בַּיִת
אֲנָשִׁי
יָד
יְדוֹת
יוֹם
לֵבָב
לֶחֶם
דְּרָכֵי
מְדַבֵּר
מִשְׁפָּט
מִימֵי lub מִי
מִשְׁפָּחָת
מִשְׁפָּטֵי
נָבִיא
צָבָא
מִמְלָכַת
עַם
עִיר
עָרֵי
צְדִיק
רֹאשׁ
רוּחַ
רוּחֹת

שְׁלוֹם	שְׁלוֹם
שָׁנִים	שָׁנִי
שַׁעַר	שַׁעַר
תּוֹרָה	תּוֹרַת

Tłumaczenie status constructus:

1. Posiadanie:

pałac króla

2. Źródło, autorstwo:

słowo JHWH

3. Przedmiotowy i podmiotowy dopełniacz:

Porównaj:

miłość Boża (Bóg kocha)

bojaźń Boża (nie: Bóg się boi, ale to Boga należy się bać)

4. Atrybut, przymiot:

góra święta (st. const. to przymiotnik, określenie, przymiot rzeczownika), to nie znaczy góra świętości, ale święta góra. Podobnie „przymierze wieczne” itd.

5. Materiał:

złote krzesło

Lekcja 17

Perfectum czasownika „być” i czasowników regularnych

Perfectum czasownika „być” הָיָה

	l. poj		l. mn.
1.	הָיִיתִי	1.	הָיִינוּ
2. m.	הָיִיתָ	2.m.	הָיִיתֶם

2. ź. הִיִּיתַּ הִיִּיתוּ

3. m. הִיָּה הִיוּ

3. ź. הִיָּתָה

Perfectum czasownika regularnego

	<i>F</i>	<i>M</i>		
	שָׁמַרְתִּי	שָׁמַרְתִּי	1	אֲנִי <i>I guarded</i>
	שָׁמַרְתְּ	שָׁמַרְתָּ	2	אַתָּה / אַתְּ <i>You guarded</i>
	שָׁמְרָה	שָׁמַר	3	הוּא / הִיא <i>He/She/It guarded</i>
	שָׁמַרְנוּ	שָׁמַרְנוּ	1	אֲנַחְנוּ <i>We guarded</i>
	שָׁמַרְתֶּן	שָׁמַרְתֶּם	2	אַתֶּם / אַתְּן <i>You guarded</i>
	שָׁמְרוּ	שָׁמְרוּ	3	הֵם / הֵן <i>They guarded</i>

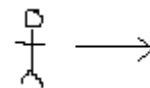
	<i>F</i>	<i>M</i>	
	-תִּי	-תִּי	1
	-תְּ	-תָּ	2
	-תָּה	-	3
	-נוּ	-נוּ	1
	-תֶּן	-תֶּם	2
	-וּ	-וּ	3

Formy pochodne czasownika

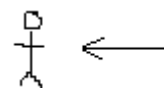
		STRONA		
		CZYNNNA	BIERNA	ZWROTNA
CZYNNNOŚĆ	PODSTAWOWA (prosta)	QAL קָטַל qāṭal zabił	NIFAL נִקְטַל niqṭal został zabity	NIFAL נִקְטַל niqṭal zabił się
	INTENSYWNA (wzmocniona)	PIEL קָטַל qitṭēl zamordował, zmasakrował	PUAL קֻטַּל quṭṭal został zamordowany	HITPAEL הִתְקַטַּל hitqattēl zabił się w okrutny sposób
	SPRAWCZA (przyczynowa)	HIFIL הִקְטִיל hiqṭīl kazał zabić	HOFAL הוּקְטַל hoqṭal został zabity na rozkaz	HISHTAFEL הִשְׁתַּקְטַּל hištaqtēl został zabity na swój własny rozkaz

Przypomnienie:

Strona czynna (aktywna) – podmiot wykonuje jakąś czynność
(np. myje, pcha)

Strona bierna (pasywna) – podmiot jest przedmiotem jakiejś czynności
(np. jest myty, jest pchany)

Strona zwrotna – podmiot wykonuje jakąś czynność w stosunku do siebie,
jest to połączenie czynności aktywnej z pasywną, podmiot jest zarówno wykonawcą,
jak i odbiorcą (np. myje się, zabija się). W j. polskim stronę zwrotną oddajemy dodając do
czasownika „się”.

Lekcja 18

Liczebniki

Liczebniki – przetłumacz:

Rdz 1:

יום אֶחָד

יום שְׁנַיִם

יום שְׁלֹשָׁה

יום רְבִיעִי

יום חֲמִישִׁי

יום שֵׁשֶׁת

Rdz 4,24:

שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה

Rdz 5,6:

חֲמִשָּׁה שָׁנִים וּמֵאֵת שָׁנָה

Rdz 5,18:

וַיַּחֲיֶי-יֶרֶד שְׁתַּיִם וְשָׁשִׁים שָׁנָה וּמֵאֵת שָׁנָה

(יֶרֶד - Jered)

Rdz 6,10:

וַיֹּלְדֵ-נֹחַ שְׁלֹשָׁה בָנִים אֶת-שֵׁם אֶת-חָם וְאֶת-יֶפֶת

(יֹלֵד - zrodzić, mieć)

(נֹחַ - Noe)

Rdz 7,24:

חֲמִשִּׁים וּמֵאֵת יוֹם

Rdz 14,4:

שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁנָה

Rdz 14,14:

שָׁמְנָה עָשָׂר וּשְׁלֹשׁ מֵאוֹת

Rdz 32,23:

אֶחָד עָשָׂר יְלָדָיו (יָלָד - dziecko, chłopiec)

Wj 12,37:

וַיִּסְעוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל מִרַעְמֶסֶס סִכָּתָה כְּשֵׁשׁ־מֵאוֹת אֶלֶף

(נִסַּע - I wyruszyli, od: וַיִּסְעוּ)

(רַעְמֶסֶס - Ramses, miejscowość)

(סִכָּתָה – Sukkot, miejscowość)

Wj 20,11:

שֵׁשַׁת־יָמִים

Wj 27,16:

עַמֻּדֵיהֶם אַרְבָּעָה וְאַדְנִיָּהֶם אַרְבָּעָה

(עַמֻּד - słup)

(אֲדָן - podstawa)

Wj 38,25:

אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשָּׁה וּשְׁבַעִים שֶׁקֶל

(שֶׁקֶל - sykl, jednostka wagi)

Kpł 4,21:

הַפָּר הָרֵאשׁוֹן

Lb 1,21:

שֵׁשָׁה וְאַרְבַּעִים אֶלֶף וַחֲמִשׁ מֵאוֹת

Lb 29,13:

שְׁלֹשָׁה עָשָׂר אֵילָם

(אֵילִם - baran, l. mn. - אֵיל)

Sdz 11,37:

שְׁנַיִם חֳדָשִׁים

(חֳדָשׁ - miesiąc)

Genealogia Adama (Rdz 5,3-10). Przetłumacz:

Genesis 5:3-20

וַיְחִי אָדָם שְׁלֹשִׁים וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד בְּדַמוּתוֹ כְּצֶלְמוֹ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת:

יָלַד – zrodził (tu: miał syna)

דְּמוּת - podobieństwo;

צֶלֶם - obraz;

שֵׁת - Set

⁵ וַיְהִי כָּל־יְמֵי אָדָם אֲשֶׁר־חַי תִּשְׁעַ מֵאוֹת שָׁנָה וּשְׁלֹשִׁים שָׁנָה וַיָּמָת: ס

יָוֵם - od

חַי - żył

וַיָּמָת - i umarł

⁶ וַיְחִי־שֵׁת חָמֵשׁ שָׁנִים וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת־אֵנוֹשׁ:

⁸ וַיְהִי כָּל־יְמֵי־שֵׁת שְׁתַּיִם עָשָׂרָה שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס

⁹ וַיְחִי אֵנוֹשׁ תְּשַׁע־עִים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת־קִינָן:

¹¹ וַיְהִי כָּל־יְמֵי אֵנוֹשׁ חָמֵשׁ שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס

¹² וַיְחִי קִינָן שִׁבְעִים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת־מֶהֱלָאֵל:

¹⁴ וַיְהִי כָּל־יְמֵי קִינָן עָשָׂר שָׁנִים וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס

¹⁵ וַיְחִי מֶהֱלָאֵל חָמֵשׁ שָׁנִים וּשְׁשִׁים שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת־יָרָד:

¹⁷ וַיְהִי כָּל־יְמֵי מֶהֱלָאֵל חָמֵשׁ וּתְשַׁע־עִים שָׁנָה וּשְׁמֹנֶה מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: ס

¹⁸ וַיְחִי־יָרָד שְׁתַּיִם וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּמֵאָת שָׁנָה וַיֻּלְּד אֶת־חֲנוּךְ:

²⁰ וַיְהִי כָּל־יְמֵי־יָרָד שְׁתַּיִם וּשְׁשִׁים שָׁנָה וּתְשַׁע מֵאוֹת שָׁנָה וַיָּמָת: פ

Test - znajomość wyrazów

בֵּן, בָּן
כָּל, כֹּל
אֶת, אֵת
שָׁנָה
אֲדָנִי, אֲדוֹן
עֵפֶר
זָרַע
אוֹר
אֲדָמָה
רוּחַ
נָעַר
אֲתֶם
הָר
כְּבוֹד
תַּחַת
מְצָרִים
הֵיכָל
דָּבָר
שֵׁעַר
עֵינַיִם, עֵינַי
גְּבוּל
רֶב
שִׁיר

אֱלֹהִים
שִׁבְעָה, שִׁבְעָה
גּוֹיִם, גּוֹי
גְּבוּרָה
מֶלֶךְ, מֶלֶךְ
קָטָל
שָׁחַט
מְמַלְכָה
שָׁמַיִם
כֹּהֵן
מִצְוָה
אֶחָד, אֶחָד
חֲמוּד
אֲמַת
קָרוֹב, קָרוֹב
רְחֹק, רְחֹק
חָרֵב
מִן
אֵל - אֵל
אָבִן
מְזֻמָּר
מְזֻמָּר לְדָרוֹד
בֵּת

יּוֹם
רָעָה, רָעָה
כּוֹכֵב
רֹאשׁ
נֵר
מְנוּרָה, מְנוּרָה
הֶלֶךְ
עָרַב
מְשַׁפְּחָה
זָהָב
סוּס
כָּתַב
חָכָם
חֲכָמָה
שְׂמֹנֶה, שְׂמֹנֶה
שָׁלוֹם
אֵת
אֶתָּה
מֶלֶךְ, מֶלֶךְ
גְּדוֹל
טוֹב
זֶה
זֹאת

יָפָה, יִפָּה
בִּשְׂר
מִוֹת, st.const.
מוֹת
מוֹת
קוֹל
יָם
אָם
שְׁלֵשָׁה, שְׁלֹשׁ
שֹׁמֵר
אָחוֹת, אָח
תּוֹרָה
יָד
לַיְלָה
חֻקָּה, חֻק
זָקוּן
שְׁתַּיִם, שְׁנַיִם
אִישׁ
שָׂרָה, שָׂר
נֶפֶשׁ
רָשָׁע
צֵאן
לֵב
מִלְכָּה
בְּרִית

כֶּסֶה, כֶּסֶא
נָהַר
עִיר
אָב
דְּבִיר
רָגַל
אֲנַחְנוּ
נְבִיא
דָר, דוֹר
אִשָּׁה
קָדַשׁ
חַיִּים, חַי
חַיָּה
מִלְךְ
דֶּרֶךְ
אַרְבַּע,
אַרְבַּעַה
פֶּר
מִדְבָּר
חֶסֶד
מִשְׁפָּט
עֲבָדָה, עֲבָד
עֲבָד
דָם
מָקוֹם, מְקוֹם

צַדִּיק
צַדִּיקָה
הָאָרֶץ, אֶרֶץ
קִטְנָה, קִטּוֹן
קִטְנִים,
קִטְנוֹת
עָם, עַם
כֶּסֶף
חֲטָאת, חֲטָאָה
פָּה - שֵׁם
שְׁמוֹת, שֵׁם
פָּנִים
מִזְבֵּחַ
זֶבַח
עֲלָה
סֶפֶר
חֲמוּשָׁה, חֲמוֹשׁ
אֵהָל
מוֹשֶׁה
חָג
אֲנָשִׁים
נָשִׁים
תִּשְׁעָה
עֶשֶׂר

Test gramatyczny – przetłumacz:

1. Przyimki: לְ כִּי בְּ

a)

בְּיַד, לְתֹמֵר, לְעֵת, לְיְהוּדָה, לְךָ, כְּרוֹת, בְּדַבָּרִים, בְּיִשְׂרָאֵל
בָּה, בּוֹ, כְּלָחֶם, לִי, לְעַמֶּךָ, לְרַקִּיעַ, לְבֵית אָבִימֶלֶךְ, בְּעֵינַיִם
לָהֶם, בְּעֵינָיו, בְּעֵת, לָהּ, לְאֹמֵר, לָנוּ, בְּרֵאשִׁית

b) w kraju, w tym kraju, jak jeden mąż, dla Dawida (Dawidowi), w tym domu, człowiekowi, jak ty (ż), w mieście, z mieczem, w pieśni

2. Przyimki: עַד מִן תַּחַת עַל אֶל

a)

עָלֶיךָ, מִמְּנֵי, אֶל-אֶרֶץ, מִיַּד, עַד-הָעֶרֶב, אֵלַי, עַל-פְּנֵי כָל-הָאָרֶץ
אֶל-הַדֶּרֶךְ, וּמֵאִישׁ, אֵלֶיךָ, אֵלֶיהָ, עַל-דֶּרֶךְ, אֶל-יְהוּדָה
עַל-לֵב, אֵלָיו, עַד אֲשֶׁר, עַל-יָדוֹ, מִבֵּית לָחֶם
וְרוֹת שָׁבָה אֶל-עַמָּהּ וְאֶל-אֱלֹהֶיהָ (שָׁבָה - wróciła)
תַּחַת-כַּנְפָיו (כַּנָּף m. – skrzydło)

b) ze złota, do miasta, pod niebem, do dziś, z kraju Moria, przy ołtarzu, w kierunku Egiptu, od ojca, ku światłu, do bramy, pod stopą, na skrzydłach

2. Spójnik:

a)

חֶסֶד-וְאֱמֶת, אָח וְאָחוֹת, וַיֹּאמֶר, וּשְׁמוֹ בְעֵז, וְהָיָא, וְלֹא
וְשֵׁם הָאִישׁ אֱלִימֶלֶךְ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ נַעֲמִי, טוֹב וְרַע

b) mąż i żona, syn i córka, prorok i kapłan, królowa i król, ty i ja, głosy i słowa, piękny i piękna, Tora i prorocy, mały i wielki, łaska i prawda, bliski i daleki

Zaimki osobowe:

a) Wymień zaimki osobowe (ja, ty...)

b)

הָנָה וְלֹא הִמָּה, אֲנִי יְהוָה לָךְ, מָה אֲנַחֲנוּ, אֵת וְאֵתָה, אֲנֹכִי
הִתְנָה, וְאֵתָה לוֹ כְּאֱלֹהִים

Zaimki wskazujące: bliższe זֶה זאת אֵלֶּה dalsze הוּא היא הֵם הֵנָּה

a)

הַזְּקֵנִים הָאֵלֶּה, הָעִיר הַזֹּאת, הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַיּוֹם הַזֶּה
הָעֵם הַזֶּה, הַזְּקֵן הַהוּא, הַגּוֹיִם הֵם, הַנְּעָרָה הַזֹּאת, הַלַּיְלָה הַזֹּאת

b)

זֶה גְבוּר, הִיא מְלָכָה, זֹאת אִשָּׁה, אֵלֶּה הַשָּׁמַיִם, זֶה בֶּקָר
זֶה יָם, זֹאת אָחוֹת, הֵם פְּלִשְׁתִּים, אֵלֶּה הַקְּרָנוֹת (róg - קֶרֶן)

c) te konie, tamten dzień, ten Bóg, ci ludzie, te kobiety, to miasto, to słowo,
tamten głos, tamte klacze

d) to jest Sara, oni są ludźmi, to jest pustynia, to są klacze, ona jest piękna, to
jest ubranie, to jest złoto króla, to jest piękny wieczór, to są piękne pieśni

Zaimek względny: אֲשֶׁר

הָעַם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ עַמּוֹן, אִישׁ אֲשֶׁר קָרָא שְׁמוֹ שְׂאוּל
כְּאֲשֶׁר, בְּאֲשֶׁר, מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר לְאִנְשֵׁים, אַחִיו אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן
הָאִישׁ אֲשֶׁר בְּבֵית, לְבַעַז אֲשֶׁר מִמְּשַׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ

Zaimki pytające: מִי מָה

a)

אֵל־מִי, מִי הוּא, מִזֶּה, בְּמִי, מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לִּי, לְמִי
מַה־תִּתֶּן־לִּי (תִּתֶּן - dasz), מִי מֵהֶם, מָה עָשִׂיתָ, מִי אֵלֶּה
מַה־גְּדוּל הַמָּקוֹם הַזֶּה, מִמִּי, בְּתִמִּי אֵת

b) kim ty (ż.) jesteś, czym jestem, dlaczego, przy kim, kim jest ten mężczyzna,
co stworzył Bóg, czym jest tamto słowo

Status constructus:

a) **podaj znaczenie i zamień na st. constr.:** syn, król, dom, Tora, książka (księga), twarz, rodzina, słowa, dusza, Bóg, imiona, świecznik, krew, klacze, brama, dziewczynka

b)

בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ, אֲנָשֵׁי הַמָּקוֹם הַזֶּה, בְּגֵרֵי הָאִשָּׁה
עַל־פְּנֵי תְהוֹם, עָרֵי הַמַּמְלָכָה, יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל

c) dni roku, synowie Izraela, konie króla, Tora Mojżesza, świecznik świątyni, imiona proroków, słowa Boga, powierzchnia (oblicze) morza, rodzina Lota

Rzeczownik i przymiotnik:

a) Utwórz liczbę mnogą:

רֵאשׁ, כֹּהֵן, מַלְחָמָה, גְּדוֹל, חָכָם, דְּבָר, סוּסָה, אִשָּׁה, אַח
בֶּן, אִישׁ, קוֹל, שָׁמַיִם, קָטָן, שֵׁם, יָד, תּוֹרָה, דֶּרֶךְ, יוֹם, צָבָא

b) Odmień przez osobę i liczbę: קָטָן, זָקֵן, טוֹב, גְּדוֹל

Zdania:

- 1 הָאִשָּׁה רָעָה מְאֹד:
- 2 דָּוִד מֶלֶךְ:
- 3 כָּל־הַדֶּרֶךְ יְהוָה חֶסֶד וְאֱמֶת:
- 4 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר:
- 5 וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אֹר וַיְהִי־אֹר:
- 6 וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאֹר יוֹם וּלְחֹשֶׁךְ קָרָא לַיְלָה:
- 7 וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם לֵאמֹר:
- 8 וַיַּעַשׂ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֵלָיו יְהוָה:
- 9 וַיִּרְא אֱלֹהִים כִּי־טוֹב:
- 10 וְאַהֲבַת אֵת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־לִבְבְּךָ וּבְכָל־נַפְשְׁךָ וּבְכָל־מְאֹדְךָ:

Apendyks – Co to jest masora?

*Massoruh siag letorah
Masora jest ogrodzeniem Pisma Świętego
powiedzenie żydowskie*

Student Biblii, który zapoznał się już z podstawami języka hebrajskiego i otwiera najbardziej popularne krytyczne wydanie Biblii hebrajskiej, *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS)¹, staje przed nie lada wyzwaniem. Oto oprócz tekstu pisanego obcym alfabetem i naszpikowanego znakami diakrytycznymi – samogłoskami i akcentami spowalniającymi czytanie – widzi na marginesach system znaków otaczających hebrajski tekst, których nie rozumie. Sporo czasu poświęcił na naukę liter i samogłosek języka hebrajskiego, a i tak po otwarciu Biblii dostrzega w tekście spółgłoskowym i dokoła niego niezrozumiałe noty i oznaczenia. System tych oznaczeń znany jest jako masora².

Zaciekawionemu studentowi sprawy nie ułatwia wstęp do BHS, który – dostępny tylko po łacinie i w językach obcych – zakłada już znajomość tematyki masory. Prolegomena do BHS zawierają listę najczęściej używanych terminów masory małej, ale lista jest niekompletna, a definicje podane tylko w języku łacińskim. Nie umieszczono żadnych przykładów zastosowania masory, a użyte definicje mogą być dla studenta – i najczęściej są – niejasne i niezrozumiałe.

Jeśli student będzie zdeterminowany, nie podda się i zacznie szukać opracowań na temat masory w języku polskim, znów czeka go rozczarowanie. Zarówno w polskiej literaturze biblijnej, jak i na polskojęzycznych stronach internetowych znaleźć można jedynie podstawowe, niepełne informacje na ten temat. Brak obszerniejszego niż definicja opracowania, brak zestawienia i objaśnienia znaków masory (słowniczka), nie mówiąc już o całościowym tłumaczeniu i wykładzie not masoreckich. O masorze i pracy masoretów

---

¹ K. ELLIGER, W. RUDOLPH (red.), *Biblia Hebraica Stuttgartensia. Editio funditus renovata*, ed. K. Elliger et W. Rudolph. *Masoram curavit G.E. Weil*, Stuttgart: Deutsche Bibelstiftung ¹1967-1977; ²1984; ⁴1990; K. Elliger, W. Rudolph, A. Schenker ⁵1997. Czwarte wydanie krytyczne *Biblia Hebraica*, oparte na Kodeksie Leningradzkim. Tekst standardowy dla studiów akademickich.

² Na marginesie dolnym oprócz oznaczeń dla masory znajduje się aparat krytyczny, jednak jest on czytelny, skróty są dobrze objaśnione w BHS, zatem sprawia znacznie mniej trudności niż system not masoreckich.

wspominają gramatyki języka hebrajskiego, jednak nie znajdziemy szerszej dyskusji na jej temat czy instrukcji, jak masorę czytać. Z drugiej strony duża część obcojęzycznej literatury technicznej na temat masory – głównie w specjalistycznych czasopismach naukowych – najczęściej zakłada już znajomość techniki jej odczytywania. Do nie tak dawna wyczerpujące wprowadzenia i studia nad masorą można było spotkać jedynie w języku hebrajskim³.

Warto więc powiedzieć parę słów o tym, czym jest masora. Sam fakt pieczołowitego umieszczenia pełnej masory w krytycznym wydaniu Biblii, którym posługuje się świat tłumaczy i egzegetów chrześcijańskich – w BHS – oraz jeszcze większej pieczołowitości przy jej nanoszeniu w najnowszym, piątym wydaniu krytycznym Biblii hebrajskiej *Biblia Hebraica Quinta* (BHQ)⁴ – co edytorsko jest sprawą bardzo trudną – świadczy, że w poważnych badaniach nad hebrajskim tekstem Pisma Świętego masora nie może być pominięta. To argument tylko formalny. Ważniejszy jest fakt, że system oznaczeń w i wokół tekstu biblijnego, znany jako masora, to istna biblioteka informacji o tekście hebrajskim na etapie jego definitywnego ustalania. Podaje takie informacje o tekście, bez których trudne, a czasem niemożliwe staje się poprawne jego odczytanie i zinterpretowanie. A zatem warto i trzeba się z nią zapoznać i przynajmniej ogólnie umieć ją wykorzystać i zastosować w studiach biblijnych.

Definicja masory

Masora (hebr. מְסֹרָה *masora*) oznacza „przekaz”, „tradycja” (od hebr. czasownika מָסַר *masar* – przenosić, przekazywać). Jest to system opracowany przez żydowskich uczonych (masoretów), mający na celu dokładne ustalenie wymowy i wierne przekazanie hebrajskiego tekstu Biblii. System jest zbiorem znaków, not i uwag do tekstu Starego Testamentu, zapisanego początkowo tylko spółgłoskami. Ze względu na przekonanie o świętości Biblii, transmisja jej treści bez najmniejszej zmiany i najmniejszego skażenia była głównym celem pracy masoretów. Masora służyła do pomocy kopistom i czytelnikom, aby zachować tekst niezmiennym, nienaruszonym głównie przez skodyfikowanie poprawnego

---

³ Np. ISRAEL YEIVIN, מְסֹרָה לְמִסְרָה הַטְּבַרְנִית (Mawo lamasora hatawranit), Jerusalem: The Magnes Press 1980; MORDECHAI BREUER, הַמְסֹרָה הַגְּדוּלָה לְתוֹרָה (Hamasora hagedola letora), New York 1992 czy liczne artykuły w hebrajskojęzycznym czasopiśmie Tarbiz (A Quarterly for Jewish Studies 1930-).

⁴ A. SCHENKER i in. (red.), *Biblia Hebraica Quinta*, Peabody, MA: Hendrickson Publishers 2004- (2015). Nowe, piąte wydanie *Biblia Hebraica*, jak wyd. 3 i 4, również oparte jest na Kodeksie Leningradzkim, ale posiada ulepszony i rozbudowany (m.in o MSS z Qumran, tłumaczenie masory) aparat krytyczny. Praca obliczona jest na 20 tomów (ukazą się do 2015), dotychczas ukazały się: *General Introduction and Megilloth* 2004; *Ezra and Nehemiah* 2006; *Deuteronomy* 2007; *Proverbs* 2009.

odczytania oraz wynotowanie wyjątków i niespotykanych form. Noty masoreckie mają jednocześnie charakter uwag statystyczno-egzegetycznych dotyczących samego tekstu, charakter poprawek, uzupełnień i wykazu miejsc paralelnych, gdy chodzi o pewne specyficzne cechy tekstu. Najczęściej „masora” i praca masoretów kojarzona jest z uzupełnieniem hebrajskiego tekstu spółgłoskowego o samogłoski. Jednak, jak widzimy, działalność uczonych żydowskich była znacznie bardziej rozbudowana. W skład spuścizny masoretów wchodzi cała gama znaków diakrytycznych, masora mała, masora wielka i masora końcowa, a także – o czym często zapominamy – układ tekstu, graficzne jego rozplanowanie i wprowadzone podziały na paragrafy i sekcje⁵.

Masora umieszczana w tekście spółgłoskowym określana jest jako **znaki diakrytyczne**. Są to przede wszystkim samogłoski i system akcentów, ale także oznaczenia paragrafów, typu *setuma*⁶ i *petucha*⁷. Masora na marginesie bocznym to tzw. **masora mała** (hebr. מְסֹרֶת קְטַנָּה *masora q^etanna*; łac. *masora parva*, stąd skrót Mp), zwana też masorą marginalną (łac. *masora marginalis*). Masora umieszczana w manuskryptach na marginesie dolnym i górnym, a dla BHS opracowana w osobnym tomie⁸, to **masora wielka** (hebr. מְסֹרֶת גְּדוּלָּה *masora g^edola*, łac. *masora magna*, stąd skrót Mm), zwana też masorą dolną. W pewnych manuskryptach masora umieszczona została również na początku księgi lub w innych na ich końcu. Taka lista masoreckich uwag zamieszczona w porządku alfabetycznym na końcu danej księgi, danej sekcji (np. Tora) czy całego manuskryptu (kodeksu) to tzw. **masora końcowa** (łac. *masora finalis*, stąd skrót Mf). Tekst hebrajski Biblii opatrzony masorą nazywamy tekstem masoreckim (TM)⁹.

---

⁵ Tzw. *paraszot* (parsze, paragrafy) i *sedarim* (sekcje). Masoreci babilońscy podzielili Torę pierwotnie na 53, potem 54 parsze – jedna parsza (*parasza*) na każdy szabat w roku. Masoreci tyberiadzcy zaproponowali podział Tory na sekcje, tzw. *sedarim* (od *seder* = porządek): 154 sekcje (na 3 lata) lub 167 sekcji (na 3,5 roku). To stało się podstawą trzyletniego cyklu liturgicznego obecnego w tradycji hebrajskiej (prototyp naszego podziału na rok A, B i C). Początek *seder* oznaczano literą mem.

⁶ ס - סְתוּמָה (*setuma*, „zamknięta”) podział tekstu, wskazany przez znak ס oraz lukę na co najmniej dziewięć spacji, sygnalizujący niewielką zmianę tematu.

⁷ פ - פְּתוּחָה (*petucha*) „otwarta”, podział tekstu, wskazany przez znak פ oraz pustą przestrzeń do końca linii, sygnalizujący zasadniczą zmianę tematu, następną parszę, która rozpoczyna się na początku kolejnej linii. Według generalnej zasady *petucha* wskazuje na silniejszą zmianę tematu, podczas gdy *setuma* na zmianę nieco subtelniejszą. Ale, jak zawsze, zdarzają się wyjątki.

⁸ G. Weil, *Massorah Gedolah iuxta codicem Leningradensem B 19a*, Pontificium Institutum Biblicum (Societas Biblica Virtembergensis), Romae-Stuttgartensiae 1971.

⁹ Do najlepszych opracowań masory należy wciąż ważna publikacja C.D. GINSBURGA, *The Massorah compiled from Manuscripts, alphabetically and lexically arranged*, tomy I-IV, London, 1880-1905; reprint New York 1975.

Akcenty masoreckie spełniają trojaką funkcję: fonologiczną (akcent toniczny, rytm), syntaktyczną (interpretacja przez podział wiersza na jednostki składniowe, interpunkcja) i muzyczną (dostosowanie do melodii, pomoc w poprawnej i płynnej wymowie tekstu). To tzw. znaki kantylacji (hebr. *te'amim*) wskazujące na akcent wyrazowy (pierzso- czy drugorzędny), na przerwę w recytacji (akcenty rozdzielające) czy na połączenia słów (akcenty łączące). Wyróżniamy aż 30 różnych znaków kantylacji, z czego 27 jest używane w księgach narracyjnych, a alternatywny system 21 znaków jest używany w trzech księgach poetyckich (Psalmy, Hioba i Przysłów – tzw. *K^etuwim g^edolim*)¹⁰.

Z kolei liczne uwagi masoreckie do hebrajskiego tekstu wynotowywane są w pierwszym rzędzie na marginesie bocznym – w masorze małej. Masora wielka ma na celu szersze objaśnienie pewnych (nie wszystkich) not masory małej, np. poprzez wynotowanie konkretnych miejsc biblijnych, szersze objaśnienie danej cechy tekstu, podanie przykładów danej formy. Masora końcowa (masora numeryczna) ma charakter uwag głównie statystycznych, podaje ilość wierszy, wyrazów i liter na końcu każdej księgi, wylicza w alfabetycznym porządku wyrazy wyróżniające się jakąś osobliwością. Niektóre z not masoreckich – te najwcześniejsze – są hebrajskie (np. *setuma*, *petucha*), generalnie jednak językiem masoretów jest aramejski i terminy masoreckie pochodzą z j. aramejskiego.

Historia powstania masory

Przez wiele wieków tekst hebrajski funkcjonował wyłącznie w swej formie spółgłoskowej; takie teksty prawie każdej księgi biblijnej odnaleziono m.in. w Qumran. W tym czasie masorę, czyli sposób odczytywania tekstu, uwagi krytyczne, statystyczne, poprawki itp. przekazywano ustnie. Żydzi notowali w pamięci wyrazy opuszczone, które jednak należy czytać, wyrazy zbędne, których czytać nie trzeba, choć są napisane i wyrazy zmienione, które czytać należy inaczej. W miarę rozwoju studium Pisma Świętego zwracano uwagę nie tylko na ortografię i wokalizację, ale i na sposób interpretacji ksiąg św. Podawano więc uwagi odnośnie układu liter w wyrazach i ich liczbowej wartości, uwagi dotyczące wyrazów rzadko spotykanych (należało pamiętać ile razy występują), albo tylko raz jeden użytych w Biblii. Cały ten olbrzymi materiał przekazywany ustnie, spisano między VI a X wiekiem po Chr.

---

¹⁰ Sposoby interpretacji *te'amim* różnią się w poszczególnych wspólnotach żydowskich, w zależności od miejsc i historycznych uwarunkowań gdyż, jak wiadomo, Żydzi pochodzą z różnych stron świata. Dominuje interpretacja pochodzenia aszkenazyjskiego, choć i w tej grupie mamy wiele różnic, nie mówiąc o innych grupach.

Najpierw pojawiła się konieczność utrwalenia wymowy słów hebrajskich przez dodanie samogłosek. System wokalizacji miał wykluczyć wieloznaczność przekazywanego tekstu spółgłoskowego Pisma Świętego¹¹. Zadanie to podjęła żydowska szkoła w Babilonii, która opracowała system wokalizacji nadspółgłoskowej (supralinearnej, łac. *puncta extraordinaria*), a następnie uczeni z Tyberiady, którzy wymyślili system wokalizacji podspółgłoskowej (infralinearnej, łac. *litterae suspensae*)¹². Wykształciło się kilka środowisk uczonych żydowskich i kilka tradycji przekazu tekstu¹³, z których największe znaczenie miały właśnie te dwie: tradycja tyberiadzka ben Aszera (tzw. zachodni masoreci) oraz tradycja z wielkiej kolonii żydowskiej w Babilonii (babilońska, tzw. wschodni masoreci). Masora tyberiadzka ben Aszera, jako system najbardziej całościowy, szybko wyparła masorę babilońską (wschodnią) oraz inne systemy i od czasów Majmonidesa stała się podstawą gramatyki hebrajskiej; stosuje się ją powszechnie do dziś.

Talmudyczne akademie w Babilonii i Palestynie wykonały gigantyczną pracę zebrania całej dostępnej tradycji ustnej i spisanej i zapisania jej w postaci najbliższej oryginałowi. Celem masoretów nie była interpretacja tekstu, ale jak najwierniejsze zachowanie i przekazanie słowa Bożego. Sprawdzono każde słowo i każdą literę, wprowadzono znaki diakrytyczne dla oddania różnych odmian wymowy w językach aramejskim i hebrajskim. Uczyniono to przy pomocy punktów pisanych pod literami oznaczając w ten sposób samogłoski długie i krótkie. Wprowadzono też różnicę w wymawianiu kilku spółgłosek, podzielono wyrazy na sylaby, zaznaczono akcenty oraz pauzy i modulację w zdaniach.

Na ogół przyjmuje się, że znaki samogłoskowe i akcentowe zostały wprowadzone jednocześnie i są częścią tego samego systemu. Jednak pewne wskazówki, zwłaszcza z systemu babilońskiego i palestyńskiego, każą przypuszczać, że akcenty były wprowadzone najpierw, przed znakami samogłoskowymi. Rzeczywiście intonacja, sposób recytacji i pauzy są trudniejsze do przekazywania i utrwalania niż samo brzmienie wyrazów z samogłoskami. Stąd wprowadzenie znaków kantylacji wydawać się mogło pilniejszą potrzebą dla przekazicieli tradycji.

Kodyfikując sposób odczytania tekstu biblijnego, masoreci pracowali bardziej całościowo. Kolejno ustalono liczbę wersów, słów i liter każdej księgi (masora numeryczna),

---

¹¹ Równocześnie zanikała umiejętność właściwej wymowy języka hebrajskiego, gdyż dawno wyszedł on z powszechnego użycia.

¹² Zob. jak wyglądał system nadspółgłoskowy np. w W. TYLOCH, *Gramatyka języka hebrajskiego*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego 2019, s. 51.

¹³ Np. też tradycja palestyńska czy samarytańska, która jednak nie obejmowała całej Biblii hebrajskiej. W ramach samej masory tyberiadzkiej możemy także wyróżnić wzorzec tradycyjny i nietradycyjny, obecny na niektórych manuskryptach.

oznaczając, które z nich mają centralne miejsce w tekście; wynotowano, ile razy poszczególne słowo występuje w Piśmie Świętym. Następnie dodano komentarze dotyczące brzmienia i znaczenia wyrazów, co i jak należy czytać, uwagi filologiczne i egzegetyczne (masora tekstualna). W tym celu wykorzystano na wszystkich stronach marginesy boczne do notatek, a ze względu na ograniczone miejsce, komentarze zapisywano za pomocą bardzo zwężonych skrótów. Na marginesach u góry i u dołu strony, masoreci zapisywali nieco obszerniejsze komentarze, dotyczące skróconych notatek z marginesów bocznych. Masora tak opracowana została powszechnie uznana za autentyczny hebrajski Stary Testament i stała się podstawą tłumaczeń i dalszych opracowań.

W największym rozkwicie działalności masoretów mieli oni podzielone funkcje. Jedni przepisywali starannie tekst spółgłoskowy, podzielili tekst na wiersze, podając ich ilość na końcu każdej księgi, byli to tzw. *soferim* (pisarze, uczeni w piśmie, od hebr. *sefer* – księga). Inni nanosili samogłoski i akcenty, byli to tzw. *naqdanim* (punktatorzy, od hebr. *n^equda* – kropka, *niqud* – punktacja), a jeszcze inni uwagi na marginesach i na końcu księgi (masoreci właściwi). Oczywiście ta sama osoba mogła wykonywać każdą z tych prac, stąd nazwy te są często traktowane zamiennie. I tak według kolofonu Kodeks Leningradzki był pracą jednego człowieka: Samuela ben Jakowa, który nie tylko przepisał tekst spółgłoskowy, ale naniósł znaki diakrytyczne i całą masorę. Rodzina, która zasłynęła z wielopokoleniowej, przekazywanej z ojca na syna, pracy nad tekstem biblijnym to m.in. rodzina ben Aszera¹⁴.

Co ciekawe, Kościół (chrześcijaństwo) praktycznie w ogóle nie zajmował się transmisją hebrajskiego tekstu Starego Testamentu. Gdy hebrajską Biblię przetłumaczono na grekę (Septuaginta, przekład Akwili¹⁵, Symmachusa¹⁶ i Teodocjona¹⁷) i na łacinę (Vetus Latina), a zwłaszcza dzięki wiekopomnemu dziełu Hieronima, Wulgacie – chrześcijanie pozostawili Żydom oryginalny, hebrajski tekst biblijny. W Kościele szeroko korzystano z Biblii łacińskiej, a potem gdy weszły tłumaczenia na języki narodowe, dokonywano ich właśnie z Wulgaty. Praktycznie do czasów nowożytnych hebrajski tekst Biblii i jego przekaz leżał w kręgu zainteresowania Żydów.

---

¹⁴ Źródła wymieniają pięć pokoleń masoretów z tej rodziny, począwszy od Aszera Starszego żyjącego w VIII stuleciu. Jego potomkowie to Nehemiasz ben Aszer, Aszer ben Nehemiasz, Mojżesz ben Aszer i w końcu w X wieku Aaron ben Mojżesz ben Aszer. Ten ostatni masoreta z rodziny Ben Aszera, opracował pierwszy zbiór zasad gramatyki hebrajskiej zatytułowany „Sefer Dikdukei ha-Te'amim”.

¹⁵ Zob. np. M. Abrahams, *Aquila's Greek Version of the Hebrew Bible*, London 1919.

¹⁶ Zob. np. L.J. Liebreich, *Notes on the Greek Version of Symmachus*, JBL 63 (1944) s. 397-403

¹⁷ Zob. np. S. Jellicoe, *The Septuagint and Modern Study*, Winona Lake: Eisenbrauns (1978; 21989) 31993, s. 83-94.

Kiedy dokładnie spisano masorę?

Jako czas powstania właściwej wokalizacji Biblii hebrajskiej należy przyjąć lata 700-850 po Chr. Najczęściej jako datę rozpoczęcia działalności masoretów wskazuje się VI, a nawet V wiek. Ale tak naprawdę bardzo mało wiemy o początkach ich działalności. Dzieje się tak z tego prostego względu, że masora – dzieło, które pozostawili po sobie żydowscy uczeni – mówi wiele o tekście hebrajskim, ale nic o samych masoretach.

Św. Hieronim – żyjący na przełomie IV i V w. – wzmiankuje, że Żydzi nie mieli znaków na oznaczenie samogłosek. Talmud palestyński (koniec IV w.) czy ważniejszy dla Żydów Talmud babiloński (V – VI w.) świadczą, że w tym okresie nie było jeszcze systemu objaśniania tekstu świętego typowego dla masoretów, choć tu zauważamy już pierwsze etapy takiego zainteresowania (np. odsyłacze do liczby wersów w księdze czy sekcji, odsyłacze do pisowni tzw. *plene* i *defective* itp.).

Z tego względu przyjmuje się, że masoreci zaczęli działać pod koniec okresu talmudycznego. Czas kiedy zaczęto dodawać do tekstu hebrajskiego znaki objaśniające szacuje się na 600 – 750 po Chr. 600 rok bierze się stąd, że Talmud babiloński (który ukończono właśnie ok. 600 r.) nie wspomina nic o systemie samogłoskowym. Data ok. 750 bierze się z tego, że w drugiej połowie VIII w. żył Aszer Starszy, którego praca nad tekstem Biblii zawierała już znaki samogłoskowe i akcenty – a więc musiały już być opracowane i wprowadzone do tego czasu. Zatem pierwsze użycie znaków diakrytycznych można zamknąć w tych granicach: 600 – 750 po Chr. Dodatkowy argument przynosi najstarszy znany nam kodeks Biblii hebrajskiej – Kodeks Kairski. Datowany na 895 r. zawiera już pełny system samogłosek i akcentów. Tak zbudowany system musiał istnieć i rozwijać się już długo wcześniej, przynajmniej 100 lat, stąd owa data 750 po Chr. wydaje się być najpóźniejszą możliwą datacją dla rozpoczęcia działalności masoretów. Koniec tego okresu przypada na IX – X w., z których posiadamy w pełni opracowane kodeksy Biblii hebrajskiej.

Warto na marginesie dodać, że w okresie działalności masoretów Żydzi byli zaangażowani w długotrwałą walkę ideologiczną. Od I wieku judaizm rabiniczny powiększał zakres swych wpływów. W miarę spisywania Talmudu, komentarze rabinów do prawa ustnego stawały się ważniejsze od tekstu Biblii. Zachodziła więc obawa, że przestanie się przykładać wagę do jego zachowania. Tendencji tej sprzeciwili się w VIII stuleciu tak zwani *karaimi*. Chcąc uwypuklić znaczenie osobistego studium Pisma Świętego, odrzucali autorytet i interpretacje rabinów oraz sam Talmud. Jedynym miarodajnym źródłem była dla nich

Biblia. W związku z tym wzrosła potrzeba wiernego przekazywania jej tekstu, co nadało jeszcze rozmachu pracy masoretów.

Masora BHS

Pierwsze dwa wydania Biblii hebrajskiej pod redakcją profesora Rudolfa Kittela (BHK 1905 i 1913)¹⁸ opublikowane zostały bez not masoreckich, a jedynie z masorecką punktacją i kantylacją. Oba oparto na Kodeksie z Aleppo (A), który zawsze cieszył się wielki uznaniem Żydów¹⁹. W trzecim wydaniu Biblii hebrajskiej Kittela (BHK 1937)²⁰ zrezygnowano z prezentowania jako podstawy Kodeksu z Aleppo na rzecz Kodeksu Leningradzkiego B19a (L), najstarszego i najlepiej zachowanego manuskryptu całej Biblii hebrajskiej. Intencją Kittela była prezentacja nie tylko kodeksu L, ale także całej masory – umieszczenie masory małej (Mp) na marginesach bocznych oraz zaopatrzenie jej w noty alfabetycznie ułożonej masory wielkiej (Mm), która miała się ukazać w osobnym dziele. Zamierzenie to zostało zrealizowane dopiero w czwartym wydaniu Biblii hebrajskiej, znanym jako *Biblia Hebraica Stuttgartensia* (BHS)²¹.

Dzieło opracowania masory tak małej, jak i wielkiej powierzono profesorowi Gerardowi E. Weilowi. Weil z powodzeniem podjął się dzieła przedstawienia skompletowanej i zintegrowanej wersji masory małej kodeksu L dla BHS. Masora mała została w BHS umieszczona dokładnie tak, jak w Kodeksie Leningradzkim. Terminologia i skróty masory zostały ujednoczone, a opuszczenia uzupełnione. Jednak na opracowanie masory wielkiej trzeba było poczekać aż do roku 1971, kiedy to Weil wydał masorę wielką w tomie towarzyszącym BHS²². Tom zawiera uszeregowaną listę not masoreckich umieszczonych ponad i pod tekstem kodeksu L (not masory wielkiej). Porządek not, ponumerowanych od 1 do 4271, jest podyktowany kolejnością ich pojawiania się w kodeksie. Dzięki umieszczeniu konkordancji, każda z nich jest skorelowana z notami masory małej,

---

¹⁸ R. KITTEL (red.), *Biblia Hebraica*, Stuttgart: Privilegierte Württembergische Bibelanstalt (dystrybuowana przez Leipzig: J.C. Hinrichs) ¹1905, ²1913 (podwydanie w 1925, w dwóch tomach).

¹⁹ Żydzi do dziś wydają Tanach w oparciu o ten właśnie kodeks, np. M.H. GOSHEN-GOTTSTEIN (red.), *The Aleppo Codex. Volume 1. The Plates*, Jerusalem: Magnes 1976; M.H. GOSHEN-GOTTSTEIN i Universi'tah ha-'Ivrit bi-Yerushalayim, *Mif'al ha-Mi'kra. Sefer Yesha'yahu, Torah, Nevi'im, Ketuvim, Mahadurat Ha-Universi'tah Ha-'Ivrit BiYerushalayim*, Jerusalem: Hotsa'at sefarim 'a. sh. Y.L. Magnes ha-Universi'tah ha-'Ivrit 1995-; JEWISH PUBLICATION SOCIETY, *JPS Hebrew-English Tanakh: The Traditional Hebrew Text and the New JPS Translation*, Philadelphia: Jewish Publication Society ²1999.

²⁰ R. KITTEL (red.), *Biblia Hebraica. Textum masoreticum curavit P. Kahle, editione septima auxerunt et emendaverunt A. Alt et O. Eissfeldt*, Stuttgart: Württembergische Bibelanstalt 1937; ⁹1954.

²¹ Zob. przypis 1.

²² G. WEIL, *Massorah Gedolah iuxta codicem Leningradensem B 19a*, Pontificium Institutum Biblicum (Societas Biblica Virtembergensis), Romae-Stuttgartensiae 1971.

umieszczonej na marginesach bocznych BHS. W ten sposób czytelnik BHS, który ma dostęp do *Massorah Gedolah* Weila, może się poruszać od tekstu hebrajskiego przez masorę małą-marginalną, do masory wielkiej i z powrotem do tekstu Biblii. Możliwości, jakie otwiera taka lektura, zostały przedstawione w osobnym artykule²³.

---

²³ M. Majewski, *Masora Biblii hebrajskiej*, w: *Radość słowa. Konteksty i oddziaływanie Biblii* (Hermeneutica et Judaica 5), red. S. Jędrzejewski, M. Zmuda, Kraków: Wydawnictwo Naukowe UPJP II 2011, s. 27-41.